

Vybrané pojmy zákona o rodině

Literatura:

Krausová, L., Novotná, V. Sociálně právní ochrana dětí. Praha: ASPI, 2006.

Hrušáková, M. a kolektiv. Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář. 4. vydání. Praha: C. H. Beck 2009.

Neplatnost a neexistence manželství

Manželství nemůže být uzavřeno se ženatým mužem nebo vdanou ženou anebo s osobou, která uzavřela partnerství, pokud toto partnerství trvá; neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu.

K výroku o neplatnosti nedojde a takové manželství se stane platným, jakmile dřívější manželství zaniklo, nebo bylo prohlášeno za neplatné anebo jakmile dřívější partnerství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné.

Společenský zájem na ochraně monogamického manželství je zdůrazněn jednak skutečností, že soud vysloví *neplatnost i bez návrhu, ex offio*, a to i po zániku takového manželství (§ 15 odst. 2 ZOR). Ochranu monogamickému manželství poskytuje i trestní zákoník v § 194, podle něhož „kdo za trvání svého manželství uzavře manželství jiné nebo kdo uzavře manželství s osobou, která je už v jiném manželství, dopouští se trestného činu dvojího manželství (trest odnětí svobody až na dvě léta).

Soud nemůže vyslovit neplatnost manželství, jestliže před vyhlášením rozsudku o prohlášení manželství za neplatné předchozí manželství zanikne některým ze způsobů zániku manželství, tj. smrtí, prohlášením jednoho z manželů za mrtvého nebo rozvodem, nebo je předchozí manželství prohlášeno za neplatné.

Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci; totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá. Neplatnost manželství vysloví soud i bez návrhu.

Stupeň příbuzenství dvou osob se určuje podle počtu zrození, jimiž v řadě přímé pochází jedna od druhé a v řadě pobočné obě od nejbližšího společného předka (§ 117 Občanského zákoníku). Tak rodiče a děti jsou příbuznými v I. stupni řady přímé, prarodiče s vnuky ve II. stupni v řadě přímé atd. V řadě pobočné příbuzenství v I. stupni neexistuje, sourozenci jsou příbuznými ve II. stupni, strýc s neteří a teta se synovcem jsou příbuzní v III. stupni, bratranec a sestřenice jsou příbuzní ve IV. stupni atd.

Manželství nemůže uzavřít nezletilý. Výjimečně, jestliže to je v souladu se společenským účelem manželství, může soud z důležitých důvodů povolit uzavření manželství nezletilému staršímu než šestnáct let. Bez tohoto povolení je manželství neplatné a soud vysloví

neplatnost i bez návrhu.

K výroku o neplatnosti manželství však nedojde a takové manželství se stane platným, jestliže manžel, který byl v době uzavření manželství nezletilý, již dovršil osmnáctý rok, nebo jestliže manželka otěhotněla.

Povolit uzavření manželství může soud pouze nezletilému *staršímu šestnácti let*. Nezletilý mladší šestnácti let nemá vůbec způsobilost k uzavření manželství. Manželství uzavřené nezletilou osobou bez povolení soudu může soud prohlásit za *neplatné*. V rozhodnutí, kterým soud povoluje uzavření manželství nezletilému, musí být přesně označen druhý snoubenec. Teprve jestliže skutečně dojde k uzavření manželství, nabývá nezletilý v tomto okamžiku zletilosti. Pokud jde o dosah této zletilosti v českém právním řádu, je třeba konstatovat, že všude tam, kde právní předpis vyžaduje plnou způsobilost k právním úkonům, osoba, která nabyla zletilosti uzavřením manželství, tuto způsobilost má. Tam, kde právní předpisy, zejména v oblasti veřejného práva, hovoří o věku 18 let, tato osoba, ač zletilá, oprávněna není.

Manželství nemůže uzavřít osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům.

Osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, může uzavřít manželství jen s povolením soudu.

Manželství nemůže uzavřít osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům. Soud však může osobě, která je stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům, uzavření manželství povolit, je-li zdravotní stav osoby slučitelný s účelem manželství.

Uzavře-li manželství osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům nebo osoba, která trpí duševní poruchou, která by měla za následek zbavení způsobilosti k právním úkonům, vysloví soud neplatnost manželství i bez návrhu.

Uzavře-li manželství osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena, nebo osoba stížená duševní poruchou, která by měla za následek omezení způsobilosti k právním úkonům, bez povolení soudu, vysloví soud neplatnost tohoto manželství na návrh kteréhokoli z manželů. Neplatnost manželství soud nevysloví, jestliže zdravotní stav manžela se stal slučitelný s účelem manželství.

Jestliže manželství zaniklo, nelze je prohlásit za neplatné.

Bylo-li manželství uzavřeno se ženatým mužem nebo vdanou ženou nebo mezi předky a potomky a mezi sourozenci, vysloví se neplatnost i po jeho zániku. Totéž platí o manželství uzavřeném mezi osobami, které jsou v příbuzenském poměru na základě osvojení.

Manželství je neplatné, jestliže prohlášení o uzavření manželství bylo učiněno v důsledku bezprávné výhrůžky anebo omylu týkajícího se totožnosti jednoho ze snoubenců nebo povahy

právního úkonu uzavření manželství. Soud vysloví neplatnost takového manželství na návrh kteréhokoli z manželů.

Právo manžela uplatnit neplatnost manželství zanikne uplynutím jednoho roku ode dne, kdy se o rozhodné skutečnosti dozvěděl.

V případě *bezprávné výhrůžky* se jedná o nedostatek svobody vůle při vstupu do manželství (*vis compulsiva*), o skutečnost, že jednající sice projevuje svoji vůli, ale jeho vůle je modifikována vůlí třetí osoby. Bezprávná výhrůžka může spočívat ve výhrůžce jak druhého snoubence, tak i třetí osoby, která nemusí ke snoubencům nebo jednomu z nich být v žádném právním vztahu. Bezprávnou výhrůžkou je třeba rozumět takové protiprávní působení na jednoho (případně oba) snoubence, které je způsobilé vzbudit důvodné obavy z hrozící újmy. Znamená to, že snoubenci je vyhrožováno něčím, čím vyhrožující vůbec nesmí působit (např. pohrůžka udáním pro vymyšlený trestný čin), nebo čím je sice vyhrožující oprávněn hrozit, ale tuto výhrůžku spojuje s nátlakem uzavřít manželství (např. pohrůžka oznámením trestného činu, který snoubenec sice skutečně spáchal, ale který doposud nebyl odhalen). Není nutné, aby újma, která hrozí, směřovala přímo proti snoubenci; postačuje, pokud by mohla být způsobena jiné blízké osobě.

Omyl týkající se totožnosti jednoho ze snoubenců znamená, že manželství je uzavíráno s osobou, která předložila odcizený či padělaný doklad totožnosti. Zejména v souvislosti s uzavíráním manželství s uprchlíky, kteří jsou bez dokladů totožnosti, nabývá tento problém na významu. Při odpovědi na otázku, s kým vlastně bylo manželství uzavřeno, zda s osobou, na jejíž jméno zní doklad totožnosti a tomu odpovídá i zápis v matrice, nebo s osobou, která skutečně projevovala svou vůli vstoupit do manželství, byť pod nepravým jménem, je třeba zaujmout stanovisko, že manželství bylo uzavřeno s osobou, která projevila svou vůli pod nepravým jménem. Zápis do matriky má pouze deklaratorní charakter, neboť manželství vzniklo souhlasným prohlášením, tj. projevem vůle. Omyl týkající se povahy právního úkonu uzavření manželství směřuje zejména na církevní sňatky. Hypoteticky není vyloučen případ, že druhý snoubenec, který např. není příslušníkem stejné církve, netuší, že uzavírá manželství, a domnívá se, že jde o jiný církevní obřad (např. pouze o zasnoubení). U občanského sňatku si lze tento omyl jen velmi obtížně představit. V úvahu by snad mohla pouze připadat situace, kdy je manželství uzavíráno s cizincem neznalým českého jazyka, bez přítomnosti tlumočnicka, nebo snoubenec je neslyšící nebo němý a obřadu se neúčastní tlumočnick. Ve srovnání s předchozími případy neplatného manželství se v případě vady právního úkonu, kterým bylo manželství uzavřeno, jedná o méně společensky závažné okolnosti; spíše jde o okolnosti, které mají význam pro některého ze snoubenců. Tomu odpovídá i skutečnost, že soud o *neplatnosti* rozhoduje pouze *k návrhu* jednoho z manželů, tedy o neplatnosti nemůže rozhodnout z úřední povinnosti. Návrh na prohlášení manželství za neplatné může podat kterýkoli z manželů, tj. i ten, kterého se vada v právním úkonu bezprostředně nedotýká. V případě bezprávné výhrůžky druhým snoubencem či omylu v totožnosti tím není vyloučen případný nárok na náhradu škody podle občanského zákoníku

Časové omezení uplatnění návrhu na prohlášení manželství za neplatné je vázáno na subjektivně určený počátek běhu této lhůty. Uplynutím jednoho roku od doby, kdy se jeden z manželů dozvěděl o této skutečnosti, pro něj toto právo zaniká.

Manželství prohlášené za neplatné se považuje za neuzavřené.

O právech a povinnostech manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových poměrech po prohlášení manželství za neplatné, platí obdobně ustanovení o právech a povinnostech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových poměrech.

Manželství nevznikne, jestliže muž nebo žena byli k prohlášení o uzavření manželství donuceni fyzickým násilím.

Rozvod

§ 24 ZOR

Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.

Mají-li manželé nezletilé děti, nemůže být manželství rozvedeno, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, daným zvláštními důvody.

Tzv. rozvod sporný:

jediný důvod rozvodu manželství, kterým je i nadále existence objektivního kvalifikovaného rozvratu. zdůrazňuje se nemožnost obnovení manželského soužití.

Rozvod se tak z celospolečenské záležitosti stává soukromou otázkou rozvádějících se manželů. Změněná dikce je odrazem změny společenského náhledu na rozvod manželství. V uplynulých desetiletích se rozvod stal legitimní formou řešení manželského konfliktu. Kvalifikovanost rozvratu je dána nejenom jeho délkou a intenzitou, ale i skutečností, že v důsledku tohoto rozvratu manželé spolu nežijí. Skutečnost, zda manželé spolu žijí či nikoli, není vázána na existenci společného bydliště. Manželé mohou bydlet v jednom bytě, ale nežijí spolu, mohou bydlet odděleně z různých příčin (pracovní uplatnění nebo studium jednoho z manželů, nemožnost obstarání společného bydlení apod.), ale přesto žijí spolu. Společné žití manželů je otázka jejich osobního (včetně intimního), ale i majetkového společenství, tj. společné sdílení radostí i problémů, společné trávení volného času, osobní péče o druhého manžela, společné nakládání s finančními prostředky apod.

Jestliže zákon předpokládá povolení rozvodu tam, kde nelze očekávat obnovení manželského soužití, znamená to potřebu prokázání definitivního ukončení osobního společenství manželů a společného hospodaření bez naděje na smíření (společné jmění manželů existuje po celou dobu právní existence manželství bez ohledu na to, zda manželé společně hospodaří, pokud za trvání manželství nezaniklo ze zákona nebo nebylo zúženo rozhodnutím soudu či dohodou manželů).

Rozvodové řízení není v české právní úpravě samostatným řízením, obecně se na něj vztahují ustanovení občanského soudního řádu týkající se sporného řízení. Řízení o rozvod manželství může být zahájeno jen na *návrh (žalobu)* jednoho z manželů. Jde o ryze osobní právo manžela.

Tzv. rozvod nesporný – smluvený:

Jestliže manželství trvalo alespoň jeden rok, manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí a k návrhu na rozvod se druhý manžel připojí, má se za to, že podmínky uvedené v ustanovení § 24 odstavec 1 jsou splněny. Soud nezjišťuje příčiny rozvratu a manželství rozvede, jsou-li předloženy

a) písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků upravující pro dobu po tomto rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost, a

b) pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu.

Koncepčně se nejedná o rozvod na principu dohody, ale o *rozvod na principu kvalifikovaného rozvratu*. Proto pojem „smluvený“, rozvod používáme pouze v závorce, neboť za určitých podmínek, byť se manželé na rozvodu dohodli, soud manželství rozvést nemusí. O rozvodu soud rozhoduje ve sporném řízení, občanský soudní řád nemá samostatnou úpravu rozvodového řízení. V podstatě jde pouze o otázku dokazování rozvratu, neboť za splnění určitých předpokladů zákon konstruuje nevyvratitelnou domněnku, že manželství je hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití.

Předpoklady nesporného rozvodu jsou následující:

- a) manželství trvalo nejméně jeden rok. Doba trvání manželství byla stanovena s ohledem na požadavek trvalosti manželství a jejím smyslem je předejít zcela neuváženým rozvodům. Ač to zákon výslovně nestanoví, lze vycházet z toho, že podmínka roční existence manželství musí být splněna ke dni podání žaloby o rozvod. Pokud by manželství ke dni zahájení rozvodového řízení trvalo méně než jeden rok, bude nutný postup podle § 24 odst. 1 ZOR, tj. důkaz o existenci kvalifikovaného rozvratu a jeho příčinách;
- b) manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí. Není třeba, aby manželé měli i formálně oddělené bydliště (k pojmu spolužití manželů srov. výklad k § 24). Rovněž podmínka délky nesoužití manželů musí být splněna ke dni zahájení rozvodového řízení. S ohledem na ustanovení § 120 odst. 4 OSŘ zřejmě bude při prokázání této skutečnosti soud vycházet ze shodného tvrzení účastníků;
- c) druhý manžel se k návrhu připojí. Forma tohoto připojení není zákonem stanovena. V praxi se poměrně často stává, že rozvodové řízení je zahajováno k návrhu (žalobě) jednoho z manželů, a teprve později, zejména pokud je soudem péče o nezletilé schválena dohoda rozvádějících se rodičů o výkonu jejich rodičovské zodpovědnosti, dochází k uzavření smluv o vypořádání ve smyslu § 24a odst. 1 písm. a) a rozvod původně podle ustanovení § 24 odst. 1 se tak mění na rozvod podle § 24a. Není samozřejmě vyloučeno, aby rozvodové řízení bylo zahajováno k návrhu (žalobě) jednoho z manželů, k níž se druhý manžel ihned písemně připojuje, a soudu jsou současně předkládány zákonem vyžadované smlouvy o vypořádání.

Při splnění výše uvedených předpokladů tedy soud nebude zjišťovat existenci rozvratu manželství ani příčiny, proč k tomuto rozvratu došlo, ovšem za podmínky, že manželé současně předloží vypořádání svých majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení, popř. úpravu vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi. Ze zákona nevyplývá, že by tyto majetkové dohody musely být předloženy současně s podáním návrhu na rozvod manželství; zcela postačuje, když tyto dohody budou předloženy při jednání.

Zákon vyžaduje, aby rozvádějící se manželé soudu předložili *smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů*. Vždy musí jít o vypořádání společného jmění manželů. S ohledem na velmi obecnou formulaci však není vyloučeno, a zřejmě to bude i praktické, aby manželé v rámci vypořádání vzájemných majetkových vztahů do tohoto vypořádání zahrnuli i případné zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, popř. dalších vzájemných závazků. Na rozdíl od vypořádání společného jmění manželů, které je obligatorní podmínkou rozvodu podle § 24a, vypořádání podílového spoluvlastnictví či jiných společných závazků, které vznikly např. ještě před uzavřením manželství, nemusí být samozřejmě vázáno na právní moc rozsudku o rozvodu.

Uvedené smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů vyžadují písemnou formu s ověřenými podpisy účastníků. Zákon nevyklučuje, aby tyto dohody měly formu notářského zápisu. Zejména v případě vypořádání společného jmění manželů ve větším rozsahu může být forma notářského zápisu praktická, neboť notářský zápis má charakter veřejné listiny, soud se tedy nemusí zabývat jejím obsahem, a umožňuje i doložku přímé vykonatelnosti, která bude užitečná zejména tam, kde součástí vypořádání bude závazek jednoho z manželů vyplatit určitou finanční částku. Budou-li uvedené *smlouvy nebo některá z nich neplatné*, pak soud nemůže vyslovit rozvod

Tvrdozní klauzule:

Návrhu na rozvod, s nímž nesouhlasí manžel, který se na rozvratu manželství porušením manželských povinností převážně nepodílel a jemuž by byla rozvodem způsobena zvlášť

závažná újma, soud nevyhoví, pokud mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství.

Jestliže však manželé spolu nežijí po dobu delší než tři roky, soud manželství rozvede, jsou-li splněny podmínky v § 24.

Manželství nelze rozvést, dokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu.

Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu.

Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.

Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.

Při rozhodování o svěřením dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.

Soud vždy vezme v úvahu, kdo dosud kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní.

Společná výchova v pojetí zákona nyní znamená, že zde není konkrétní rozhodnutí o svěřením dítěte do výchovy jednoho z rodičů. V případě takového rozhodování v souvislosti s rozvodem manželství je výsledkem řízení o úpravě poměrů k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu to, že poměry dítěte včetně vyživovací povinnosti pro dobu po rozvodu vlastně nebudou upraveny.

Střídavá výchova znamená, že dítě žije po určitý časový úsek s každým z rodičů. Zákon tak opustil judikaturou a též mnoha psychology dlouhodobě zdůrazňovaný požadavek stálosti výchovného prostředí. Poznatky psychologů ze zemí, kde je možnost střídavé výchovy upravena, však ukazují, že střídavá výchova není vhodná pro všechny děti. Klade rovněž značné požadavky na výchovnou způsobilost rodičů a jejich schopnost se na výchově dohodnout. Nezbytným předpokladem, aby soud schválil dohodu o střídavé výchově (znovu

podotýkáme, že rozhodnutí soudu není v zájmu dítěte), je, že dítě nebude měnit školu, kterou navštěvuje, případně předškolní zařízení. Zejména v případě dětí raného školního věku je schválení dohody o střídavé výchově značně závislé na osobnosti dítěte a výchovných schopnostech obou rodičů a mělo by být spíše výjimkou. U starších dětí by soud neměl schválit tuto dohodu bez zjištění stanoviska dítěte, jak mu to ukládá i ustanovení § 31 odst. 3. Pokud rodiče nezvládnou jednotný výchovný postup vůči dítěti, pak střídavá výchova s sebou nese značná úskalí jak pro rodiče, tak zejména pro dítě.

Dohoda o styku rodičů s dítětem nepotřebuje schválení soudu.

Soud však styk rodičů s dítětem upraví, vyžaduje-li to zájem na jeho výchově a poměry v rodině. Bránění oprávněnému rodiči ve styku s dítětem, pokud je opakovaně bezdůvodné, je považováno za změnu poměrů, vyžadující nové rozhodnutí o výchovném prostředí.

Jestliže je to nutné v zájmu dítěte, soud styk dítěte s rodičem omezí nebo jej i zakáže.

Vyžaduje-li to zájem dítěte a poměry v rodině, může soud upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci.

Změní-li se poměry, může soud změnit i bez návrhu rozhodnutí nebo dohodu rodičů o výkonu jejich rodičovských práv a povinností.

Rodičovská zodpovědnost: § 31, § 34, § 44, § 78 ZOR

Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- b) při zastupování nezletilého dítěte,
- c) při správě jeho jmění.

Při výkonu práv a povinností uvedených jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Dítě, které je schopno s ohledem na stupeň svého vývoje vytvořit si vlastní názor a posoudit dosah opatření jeho se týkajících, má právo obdržet potřebné informace a svobodně se vyjadřovat ke všem rozhodnutím rodičů týkajících se podstatných záležitostí jeho osoby a být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje.

Dítě, které žije ve společné domácnosti s rodiči, je povinno podle svých schopností jim pomáhat. Je dále povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem, popřípadě majetek, kterého lze použít pro společné potřeby rodiny.

Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům.

Jestliže jeden z rodičů nežije, není znám nebo nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, náleží rodičovská zodpovědnost druhému rodiči. Totéž platí, je-li jeden z rodičů rodičovské zodpovědnosti zbaven a nebo je-li výkon jeho rodičovské zodpovědnosti pozastaven.

Soud může přiznat rodičovskou zodpovědnost ve vztahu k péči o dítě i nezletilému rodiči dítěte, který dosáhl věku šestnácti let, má-li potřebné předpoklady pro výkon práv a povinností z rodičovské zodpovědnosti vyplývajících.

Výchovná opatření: § 44 ZOR

Brání-li rodiči ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti závažná překážka a vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti.

Nevykonává-li rodič řádně povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti a vyžaduje-li to zájem dítěte, soud jeho rodičovskou zodpovědnost omezí; přitom vždy konkrétně vymezí rozsah práv a povinností, na které se omezení vztahuje.

Zneužívá-li rodič svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává, soud jej rodičovské zodpovědnosti zbaví.

Dopustil-li se rodič úmyslného trestného činu proti svému dítěti či ke spáchání trestného činu své dítě mladší patnácti let použil, popřípadě se dopustil trestného činu jako spolupachatel, návodce či pomocník k trestnému činu spáchanému jeho dítětem, soud vždy posoudí, zda tu nejsou důvody pro zahájení řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti.

Vyživovací povinnost rodiče vůči dítěti rozhodnutím soudu podle předchozích odstavců nezaniká.

Poručenství § 78 ZOR

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.

Náhradní výchova:

O její formě rozhoduje vždy soud.

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče: § 45 ZOR

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, jestliže tato osoba poskytuje záruku jeho řádné výchovy a se svěřením dítěte souhlasí. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte.

Dítě je možno svěřit i do společné výchovy manželů. Zemře-li jeden z manželů, zůstává dítě ve výchově druhého manžela. Po rozvodu manželů rozhodne soud o výchově dítěte; do

rozhodnutí soudu společná výchova trvá.

Do výchovy jen jednoho manžela je možno dítě svěřit pouze se souhlasem druhého manžela. Tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý z manželů pozbyl způsobilosti k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

Při rozhodnutí o svěřením dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče vymezí soud rozsah jejich práv a povinností k dítěti.

Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že maří výkon ochranné výchovy dítěte anebo narušuje výchovu dítěte svěřeného do výchovy jiného občana než rodiče nebo do pěstounské péče. (§ 59 /1 písmeno f) SPO). Sankcí je pokuta do výše 50.000,- Kč.

Pěstounská péče: § 45a -§ 45 d ZOR

Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřením do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám, které jsou podle zvláštního právního předpisu zařazeny do evidence osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu, a to na

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- b) dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68a dát souhlas rodiče s osvojením, nebo
- c) dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení- § 68 ZOR.

Dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů

Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud může zrušit pěstounskou péči jen z důležitých důvodů; učiní tak vždy, jestliže o to požádá pěstoun.

Bylo-li dítě svěřeno do pěstounské péče, je soud povinen nejméně jednou za 3 měsíce přezkoumat, zda trvají důvody pro svěřením dítěte do pěstounské péče. Za tím účelem si vyžaduje zejména zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soud rozhodne o výchově dítěte vždy, odpadnou-li důvody, pro které bylo dítě svěřeno do pěstounské péče

Před rozhodnutím o svěřením dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.

Je-li dítě v ústavní výchově nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc z rozhodnutí soudu, může být před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem a splňuje stanovené podmínky; obdobně může být do péče budoucích pěstounů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů. Nebude-li do tří

měsíců od právní moci tohoto rozhodnutí u soudu zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, rozhodnutí o dočasném svěřeni dítěte pozbude právní účinky.

Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat.

Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.

Dítě je povinno pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna; pokud má vlastní příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny.

Krajský úřad vede pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu evidenci osob, které mohou pěstounskou péči po přechodnou dobu vykonávat. Do evidence se osoby zařazují na základě žádosti podané u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen po doplnění žádosti o údaje a doklady uvedené v odstavci 3 neprodleně žádost postoupit krajskému úřadu.

Do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu, se zařazují osoby, které na základě odborného posouzení mají předpoklady pro výkon takové péče o dítě, a to zejména z hlediska krátkodobosti takové péče a péče o dítě krátce po jeho narození.

Poručenství: § 78 a násl. ZOR

Jestliže rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, ustanoví soud dítěti poručníka, který bude nezletilého vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.

Není-li to v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem především toho, koho doporučili rodiče. Nebyl-li nikdo takto doporučen, ustanoví soud poručníkem někoho z příbuzných a nebo osob blízkých dítěti nebo jeho rodině, popřípadě jinou fyzickou osobu.

Poručníky nezletilého dítěte mohou být ustanoveni i manželé.

Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Dokud není dítěti ustanoven poručník nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce, činí neodkladné úkony v zájmu dítěte a v jeho zastoupení orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Poručník odpovídá soudu za řádné plnění této funkce a podléhá jeho pravidelnému dozoru. Zejména je povinen podávat soudu zprávy o osobě poručence a účty ze správy jeho jmění. Soud však může poručníka zprostit povinnosti podávat podrobné vyúčtování, nepřesahují-li výnosy jmění pravděpodobné náklady na výchovu a výživu poručence.

Je-li správa jmění poručence spojena se značnou námahou, může soud poručníkovi na jeho žádost přiznat z tohoto jmění přiměřenou odměnu ročně a nebo při skončení správy.

Poručník je povinen nejdéle do dvou měsíců po skončení svého poručenství předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění poručenice. Této povinnosti může soud poručníka zprostit.

Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci týkající se dítěte vyžaduje schválení soudem.

Funkce poručníka nezakládá vyživovací povinnost k dítěti.

Soud zproští poručníka poručenství na jeho návrh.

Soud poručníka odvolá, jestliže se stane pro výkon funkce poručníka nezpůsobilý nebo porušuje své povinnosti.

V případě rozvodu manželů, kteří byli ustanoveni do funkce poručníků, soud vždy posoudí, zda je v zájmu dítěte, aby tuto funkci vykonávali nadále oba rozvedení manželé. V opačném případě jednoho z nich poručenství zproští.

Osvojení: § 63 - § 77 ZOR

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí (§ 31 až 37b ZOR).

O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele. K návrhu na osvojení dítěte do ciziny je osvojitel povinen připojit pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydaném Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 67 odst. 3).

Do knihy narození matriky se na základě pravomocného rozhodnutí soudu o osvojení zapíše osvojitel, popřípadě osvojitelé.

Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti.

Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům.

Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl.

Osvojit lze nezletilého, a to jen je-li mu osvojení ku prospěchu.

Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé.

Je-li osvojitel manželem, může osvojit jen se souhlasem druhého manžela; tohoto souhlasu není třeba, jestliže druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům nebo je-li opatření tohoto souhlasu spojeno s překážkou těžko překonatelnou.

K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Je-li toto dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba také jeho souhlasu, ledaže by tím byl zmařen účel osvojení.

K osvojení je třeba souhlasu rodiče, i když je nezletilý.

K osvojení dítěte do ciziny je třeba souhlas Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí.

Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není třeba jejich souhlasu, jestliže

a) po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali opravdový zájem o dítě, zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k dítěti a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální poměry tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, nebo

b) po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka.

O splnění uvedených podmínek rozhoduje ke dni podání návrhu orgánem sociálně-právní ochrany dětí jako opatrovníkem dítěte, popřípadě rodičem dítěte soud.

Souhlasu rodičů, kteří jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte, není dále třeba, jestliže rodiče dají souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.

Před rozhodnutím soudu o osvojení musí být dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči budoucího osvojitele, a to na jeho náklad.

Rozhodne-li se pěstoun osvojit dítě svěřené mu do pěstounské péče, nevyžaduje se, aby před rozhodnutím soudu o osvojení bylo dítě nejméně po dobu tří měsíců v péči pěstouna na jeho náklad, pokud pěstounská péče trvala alespoň po tuto dobu.

Totéž platí obdobně v případech, kdy se rozhodne osvojit dítě svěřené mu do výchovy jiná fyzická osoba než rodič podle, a v případech, kdy se rozhodne osvojit dítě poručník, který o ně osobně pečuje.

Před rozhodnutím poučí soud osvojitele o účelu, obsahu i důsledcích osvojení.

Soud je povinen zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobnostní dispozice a motivaci k osvojení a posoudit, zda se nepřičí účelům osvojení, a s výsledky svého šetření seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Je povinen zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky svého zjištění seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Soud je povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.

Osvojenec bude mít příjmení osvojitele. Společný osvojenec manželů bude mít příjmení určené pro ostatní jejich děti; to platí i v případě, že osvojitelem je manžel matky osvojence.

Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, popřípadě poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával.

Je-li osvojitel manželem jednoho z rodičů osvojence, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojencem a tímto rodičem i jeho příbuznými.

Osvojení, vyjma osvojení nezrušitelného, může soud zrušit jen z důležitých důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele.

Zrušením osvojení vznikají znovu vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Osvojenec bude mít opět své dřívější příjmení.

Osvojení může být provedeno také tak, že je nelze zrušit.

Takto mohou osvojit dítě pouze manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství, a nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.

Výjimečně může takto osvojit i osamělá osoba, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. V takovém případě soud též rozhodne, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte.

Osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku.

Osvojenec může být opětovně osvojen jen v případě, že je osvojován manželem osvojitele nebo osvojitel zemřel a nebo dřívější osvojení bylo zrušeno.

Rozhodnutí o tom, že osvojení je nezrušitelné, může soud učinit také dodatečně, dokud osvojenec nedosáhl zletilosti, a to i v případech osvojení provedeného podle dřívějších předpisů. Nebyl-li v řízení o osvojení osvojenec slyšen, není k tomuto rozhodnutí zapotřebí jeho souhlasu.

